myslím, zvlášť. Jsou tu básně, jež musily být rozestřeny do neobyčejných dimensí, aby unesly perspektivu básníkovu, a následek toho je, že se lámou. Alespoň na mne působí tím dojmem. Nestačím sledovat jejich tempo a rytmus, plno obrazů jako extempora se kupí a přetrhují pozornost a odvrací od hlavního peristylu, navazují vedlejší větve sugestivné, jež pak ochuzují a třepí zájem hlavní. Myslím, že žádná lidská apercepce nemůže stačit na *celkový* rytmický fluktus těchto básní, nedovede uvědomovat si na konci rozvojovou dráhu celku a cítit poměr pocitů, percepcí a idejí na konci k pocitům a idejím středu nebo počátku. Myslím, že také nejsou básněny jedním dechem, nýbrž sestavovány z fragmentů. Přistupuje k tomu dále, že každý verš je *stejně* skoro definitivně vypracován, stejně umělecky vyvrcholen, že jeden rovná se uměleckou fakturou a dokonalostí druhému, že každý žije pro sebe skoro . . . Důsledek: překážejí si pak navzájem, nedají dost jasně vystupovati perspektivě celku. Pro emotivnou sílu celé básně bylo by lépe, kdyby byla složena i z veršů relativně slabších nebo řeknu raději *řidších* vedle silnějších, t. j. hutnějších. Jen tak tvoří se pak snadno jednotná intonace vzduchu, toho průhledného, *lehkého*, kouzelného podzimního vzduchu, jakého je třeba k pohledům do velikých dálek . . .

Vůbec zdá se mi, že p. Březina touto knihou octnul [se] na pomezí svého básnického genru. Jeho ideové bohatství a síla představová i výrazová počínají lámat, zdá se mi, ty kolíky formové, na něž musí být opřeny. Není to strach tradiční genrovitosti, jenž mi vnuká tuto poznámku, nýbrž *samy psychologické podmínky*, za kterých možna je vůbec celková náladovost a postřehování básnické intonace celkové. Snad to pozná také dříve nebo později sám p. autor, nepoznal-li to již dříve, a snad bude nás pak očekávat nad jiné zajímavé divadlo hledání nových tvarů, širších a vzdušnějších a přehledněji, plastičtěji, objektivněji rozložených, v několik perspektiv současně rozběhlých, zdá se mi. Zdá se mně, že dialekticky metafysický a symbolický ráz poesie p. Březinovy bude žádat větší scény, povede k ní snad také vnitřním dynamickým svým životem a složí snad něco jako filosofické drama nebo dialog.

Růžena Svobodová: Ztroskotáno — Povídky — Přetížený klas

Je tomu již řada let, kdy jsem po prvé v těchto listech[1] ukázal na mocně se rozvíjející talent pí Svobodové, jež tehdy tiskla po prvé větší práce v časopisech. Je tomu již také několik let, kdy v těchto listech bylo psáno o prvé publikaci autorčině, románu *Na písčité půdě*. Mnoho vody zatím uteklo. Mnoho času také, a ten připlavil autorce uznání i jiných a pověst přední z mladé literární generace ženské a mně na stolek řadu knih, které jsem si nedávno znova pročetl a o nichž mám dnes povinnost referovati.

Čtu, čtu a vidím, že jsem se tenkráte nemýlil, podtrhoval-li jsem hlavně silně *poetu* v pí Svobodové. Ano, básně to jsou, melancholické a ironické básně o vydoutnalé pohádce života, odnesených oblacích, oklamané a podvedené touze. Ne-li formou poetiky, jsou práce pí Svobodové poesiemi spodním sugestivným tokem, celou intonací vyznívající v melodických vibracích konců do zešeřelého a chladnoucího večera, vším tím, co zůstává na dně, když odtekly lehké vlny dějové. A to je teskné, zešeřelé a vychladlé poznání klamu a marnosti. Nikdo nedovedl u nás vyslovit tuto pohádku podvodnou a pestrou, bolestnou a sladkou tak intimně, duševně a zároveň reálně, pozorovatelsky přitom před pí Svobodovou. Tato nota, ten timbre, ten odstín . . . toho nebylo před ní v naší literatuře. Ten ona sem vnesla, ten ona stvořila, ten zůstane její majetek, přesto že dnes je již padělán a vyráběn jinými.

Je zvláštní a svrchovaně charakteristické na pracích pí Svobodové to důvěrné prolnutí pozorované, chladné reality s psychickým te-

1 - [Viz Kritické projevy 2, str. 108].

norem a lyrickou intonací. Jiné práce oklamané touhy a zrazené melancholie ve světové literatuře bývají samotářské, do sebe zapředené, subjektivní zpovědi jedince isolovaného, do tmy nitra obráceného, v úzké kukli vlastních vzpomínek a snů zapředeného já. Jinak zde. *Ztroskotáno*, tato teskná historie typického prvního zrazení, je jedna z nejlidnatějších našich povídek, je vedle básně také přírodopisem venkovského městečka (a sice přírodopisem bohatších a lidštěji probadaných typů, než jsou obvyklé maloměstské šablony, jak je známe z povídek a divadel starší generace genristů našich). Stejně je tomu v *Povídkách* i v *Přetíženém klasu*, nejpřímější posud básnické zpovědi autorčině, kam nejvíce a nejbezprostředněji vložila svého názoru světového.

Ale realita tato, tyto objektivně pozorované prvky prací pí Svobodové traktovány jsou s neobyčejnou, útočnou přímo plností a sytostí, ne střízlivě popisovány, ale pitoreskně a barokně *zachycovány*. Realita její je při všem pozorování stále *obrazná*, mnoho pohybu, dechu je v ní, je citově zabarvena a v zkratkách individuálných a chtěných skreslena jako realita dickensovská nebo gogolovská. A hlavní věc: není si cílem sama sobě. Cítíte jen, že je tu proto, aby mohla děsit čisté duše tak „ne z tohoto světa", aby šířila propast mezi sebou a jimi, jich samotou, sny a touhou, aby je vydráždila, zabila, oklamala. Je tu pro zklenutí a přiostření ironie a melancholie.

Čtu, čtu a přemítám, z čí duševního rodu je ta zvláštní, jemně zladěná, teskně a tiše, mdlým a šeptaným hlasem cezená melancholie oklamané touhy. Je v ní hořko a únava, je v ní chlad podzimního vzduchu, ale i jeho průhledná čistota, je v ní smutek, ale i celá jeho křehká gracie . . . leží na těch větách to kouzlo pomíjivého, „toho, co se neuvidí dvakráte," a vědomí toho. A vzpomínám si náhle na *Jacobsena* a vidím, že přes všechnu rozdílnost ve stylu, výrazu, komposici, faktuře, umění slovem, je nějaká vnitřní, docela na dně duše, docela na dně . . . chycená příbuznost duševního rodu. Čtu a poznávám, vyciťuju ji stále určitěji. Vyciťuju ji v té měkké melodičnosti vět kladených na sebe tak hebce, tak nezvykle hebce, jako se kladou na sebe vrstvy bledých, průhledných, zvadlých lupenů růží, opadávajících ve velkých prškách. Jsou stránky v pracích pí Svobodové, které při vší ekonomii prostředků výrazových působí sugestivností právě duchovou jako u dánského novelisty. Jsou mléčné nebo průhledné, ale vždy hraje v nich rozcitlivění nervů, ovzduší vlhkého a teplého podzimu, jež tak dobře prostředkuje šíření se a prolínání všech vůní a esencí.

Básnířka oklamané touhy, oklamané víry, podvedené poctivosti... Ano, to je první charakteristikon její a to umožnilo jí v první řadě, že napsala tu knihu, nejpsychičtější posud a nejbolestněji živou naši knihu ženskou, pravou knihu doby, přechodu, který je vždy napětí touhy. Mám na mysli knihu zle pomlouvanou, nenáviděnou a umlčovanou: *Přetížený klas*. Tenká knížka, která, když před rokem vyšla, byla přivítána tak hrubou střelbou od jedné části kritiky, že i ti, kdož přijali sympaticky jiné knihy pí Svobodové, nechtějíce se kompromitovat patrně (tištěné slovo je posud celé řadě lidí hradební zdí, kterou nedovede zlézt) obešli *tuto* mlčky a uctivě se jí vyhnuli. Nevěděli, do které přihrady s ní.

Přesto, jak pravím, cením *Přetížený klas* snad nejvíce ze všeho, co napsala pí Svobodová, a jsem přesvědčen, že vydrží zcela dobře srovnání s mnohou novelistickou zpovědí moderní, s mnohým psychologickým deníkem veliké pověsti, Adrianovou *Zahradou Poznání* ku př. z německé literatury současné nebo s Neeřinou *Osamělou duší* z italské. Přesto mám za to, že to kniha napsaná jako málokterá naše z pravých bolestí, z pravého kořene doby tak napjaté touhou a tak zklamané jí.

Přetížený klas je psychologická podobizna ženská asi toho genru, jako Werther, René, Obermann, Oblomov, Rudin a j. jsou podobizny mužské. (Tím neměřím a nesrovnávám, určuju jen literární rod. K srovnávání schází „Přetíženému klasu" již to, že je to spíše zběžně chycený profil, první skizza, ne podrobně a en face provedený portrét.)

Olga z „Přetíženého klasu" je skutečně ženská duše přechodná, něčím snad úpadková, poslední člen staré tradice a kultury, něčím snad renesanční, náběh a pokus o útvar nový. Mnoho má společného s vrstevnickou přechodnou duší mužskou.

Se vším je nespokojena, se sebou nejdříve. Všecko je jí malé, nedostačuje jí. Je to bytost vyvrácená z kořene, široko rozběhlá, mohutného chtění a rychlého zhnusení. „Je mi bolestno, ale jsem již taková,

bez domova, že nemohu vytrvat a spočinout. A víte-li co? Když si představím celou naši zem, tak se mi zdá, že i ona je náhle tak malá, a je mi až úzko, že na ní musím setrvat!" (Str. 26.) Přitom hluboce pesimistická. Jdeme v tmu a tmou; není *poznání*, toho skutečného, podstatného poznání — je jen *vědění* zlomkovité, malicherné o malicherném a nedůležitém, vědění nudné, zabíjející krásu a sen, všecky ideálné prvky života a nemající je čím nahraditi. (Představitelem jeho je typ positivismu, inženýr Ballsen). V odporu proti poznání je také blízka tato duše ženská svým mužským družkám současným.

Poznání vede jen k utrpení. Jen bolest stupňuje, kdo stupňuje vědu, čte se tu jako variace Ecclesiasta. Rozvoj děje se tímto utrpením a právě proto je tak bolestný. A Olze je zvláště bolestný, poněvadž ona je z generace, kterou od starých, po celé věky stejně a klidně na sebe vrstvených, dělí *propasť* nezvyklá posud, *nová* v rozvoji ženy.

Olga je mladá žena, dívka *emancipovaná* — slovu tomu budiž porozuměno v *přesném filosofickém* smyslu, jejž hned vymezím. Je emancipovaná. Co to znamená? Opak neemancipovaných, staré generace. A zde vizte starou generaci: mistrovsky kreslenou starou venkovskou hospodyni — ta je její typ. Ženu, která neplatí nic sama o sobě, nic sama sebou, která je jen prostředkem budoucích generací, pouhým mostem, po němž má vejít do světa nové pokolení. Není nic, než matka svých dětí. Jen jimi platí podle starého názoru, jen jich počtem a zdatností. Vyplnila zcela živočišně své rodové poslání a je zbytečna již. Není nic než domácí živočich, otrok, kuchařka, pradlena a roditelka dětí svému muži. *Jako individuum? Nic. Všecko jen jako rod.* Ano, to je ona, typ staré generace, bolestný a pokořivý její symbol — tato hospodyně, která žije poddána mužům, kterou po manželu jejím počínají postupně dle stáří bíti i dorůstající synové, bytost ušlapaná a pokořená, ve tmách slepého fatalismu, která nemá rozumu ani logiky, která pověrečně se jen dovede modlit k matičce boží, aby se z pece nekouřilo. (Srovnej k její charakteristice str. 7, 19, 20, 52.) Pí Svobodová podala v této ženě mistrovský kus charakteristiky, tak strašně běžný na venku a pravdivý, tak přesně a silně podaný a symbolickým světlem ozářený, že neznám mu mnoho rovných.

Hle, jaká propast mezi touto ženou staré generace, staré tradice a Olgou, ženou nové. Tamtu tak věky a věky a věky poroby ukuly; tamta střeží bolestným zrakem utýrané zvěře práh lidské civilisace, nejtemnější a nejhlubší její jeskyně. Tuta je dnešní, je včerejší. Tamta je jen *rod*, tuta *láme s rodem*, počíná se cítit jako *jedinec*, jako individuum, žít jako duše svá, celá, pyšná, svoje cíle sledující, svoje bolesti a svoje sny chovající, jen sebou podmíněná.

Je emancipována — to je přesný smysl toho slova. Pí Svobodová užívá ho s velikou spekulativnou ryzostí, ukazuje problém v pravé jeho podobě.

Žena *nová* bude mít přirozeně největšího nepřítele ve *starém* muži — v muži starého světa, který se na ni dívá jen jako na prostředek ke svým cílům, který v ní nevidí celost a rovnost duše, který nepřiznává jí, že platí sama svou hodnotou nejprvé, že je si cílem sama sobě. Pí Svobodová důsledně zde stojí na *opáčném pólu jako Laura Marholmová*, které žena nemůže mít cíl v sobě; může ho dát ženě jen muž; jen muž může, prý, vyplnit její vnitřní prázdno. To jest ovšem docela stará tradice a proti ní emancipace právě bojuje.

Olga hledá marně *nového* muže. Potkává se jen s mladými muži *starého* světa. A s nimi nemožno žít, s nimi není možno realisovat čistý sen duševní vzájemnosti, růstu a práce, jak jej sní Olga. „Já rozumím lásce tak, jako jí nikdo jiný nerozumí. Špatně jsem vám vyložila včera sebe. Nejsem těkavá niterně. Ráda jen zkoumám a stoupám. Ale tělo, jeho křehkost působí mi hrůzu . . . Ti všichni dřívější mluvili, mluvili, frází dunělo, až bylo smutno. Pochopením, duší jen blýskali. A konec byl takový, že přece chtěli jenom tělo, ne pro duši, ne s ní, ale tak výměnou za ni, v úplném jejím zapomenutí . . . Jim stačí tělo, žena prostá, kuchařka, hospodyně, zdravá matka jich dětem. Ostatní vše je zbytečno a možno jim i na posměch pro rozkol a pro zlou vůli." (Str. 45.)

Olga zahyne. Proč? Jak?

Autorka odpovídá hluboce: proto, že je počátek nového útvaru, náběh k němu, první vlna, jež útočí na starou hráz. *Jedinec*, který vypadl ze *starého útvaru*, ale neměl síly založit ještě *nový*. Jen stopy

zanechal, jež budou moci prohlubovati příští. — Tragický osud, pravá tragika *doby přechodné* je tu zhuštěna v Olze. Cítíme ji všichni, kdož jsme ze své doby, kdož ji intimně a těžce žijeme, kdo bolestně hledáme pro ni nové formy . . . my všichni, kteří jsme ze starého oděvu vyrostli a nový nemáme připravený.

Tragika *Přetíženého klasu!*

Tragika *individua*, jež *přetížilo rod*, jež vypadlo z kruhu starého a zahyne, protože nemá příležitost ustavit kruh nový . . . Hle, atom, jenž se *odstředil* z útvaru starého a nemůže na sebe *sestředit* útvar nový.

Hle, tragika doby, nejvlastnější tragika doby přechodné, problém individualismu, jak hluboce vyluštěný, jak již v sám obrazný název sczezený jako vůně do flakonu!

„Já vím, že jsem jiná než druhé. *Jsem jako nový zločin, na který ještě nenašli zákonu.* Nevědí, podle čeho mě soudit. Jsem jako spis v registratuře o čemsi novém pojednávající. Není pro mne dosud oddělení. *A poněvadž jsem sama*, nestojím ještě za jeho utvoření. Skryjou mě za jiný falešný nápis a nikdo se po mně nezeptá." (Str. 46.)

Kde naleznete v naší literatuře tak hlubokých a obzíravých slov pro náš podstatný problém, pro náš individualism? Kde vyslovil kdo tak plně naše bolesti, naši tragiku, nás všech lidí přechodných, na něž nalepili „falešné nápisy"? —

Olga zahynula. Zemře mladá jako novicka; z první stráže, kterou má u nemocného, přinese si nákazu, jíž podlehne. „Snad to nebylo její poslání", soudí o tom prostě a pokorně jiná sestra.

Šla tedy do kláštera, k milosrdným sestrám. Ona individualistka? Ano. Jako všichni *důslední* pesimisté končí i ona altruismem a obětováním sebe. To již v knize pí Svobodové je jen naznačeno. Přivede ji tam dlouhé utrpení otcovo, u jeho lože patrně naučí se soucitu a obětavosti.

Stojíme u posledních základů života, jichž se dotýká tu kniha pí Svobodové. Není zde určitě stylisována, ale otevírá hluboký průzor do těchto těžkých, posledních věcí člověka. A jak se má tento konec k starému problému Olgy? *Zlomil* se její individualismus? A jak? A pokořila se vší bolesti, poddala *všem*, ona, která nechtěla dříve ani *jednomu?* Proto snad, že poddat se všem, není již poddat se *ani* jednomu? To jsou již záhady, na něž se neodpovídá zde. Snad odpoví na ně a zformuje je pí autorka v dílech příštích. Každým způsobem je v *Přetíženém klasu* zárodků na několik knih ještě. Mnohé jen naznačené tu, jen v letu dotčené, jen vsunuté stačily by běžnému výrobci novel na kolik archů, daly by se rozvést a zpracovat v thema samostatné.

Ale v tom právě je umělecké kouzlo této hluboké a ryzí knihy, že podává všecko v *esenci*, že se spokojuje nápovědí a narážkou, že sleduje jen jeden cíl: čistotu a dálku perspektiv, jejichž jasnící se i tmící klenby postaveny jsou jen na nejhutnějších pilířích a sloupech. V době, kdy každý rozšlapává svou trošku na tlusté fascikly, je v tom veliká umělecká radost, najít knížku takové ekonomie, která v malém flakonu podává vůně celých lesů a luk a v malém sešitku šedesáti řídkých stránek tolik podstatné a tolik důvěrné bolesti naší, právě naší, tragické právě tragikou naší, roztoužené touhou naší a umdlené mdlobou naší.